

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Enchiridion Erasmi Roterodami Germani De Milite Christiano

Erasmus, Desiderius

Lypsi, 1516

VD16 E 2746

De armis militiae Christianae.

urn:nbn:de:hbz:466:1-33324

sempiternus. Et quā alioquī plusq̄ mortua sit, tamen ad mor-
tis sensum quodāmodo est immortalis. Proinde quum tam
nouo periculo nobis sit dimicandum, quis ille stupor, quæ sēs
curitas, quæ supinitas animi nostri; quem tanti mali metus nō
acuit? At ediuerso nihil est quod te vel periculi magnitudo:
vel hostium copię, vires, artes, consternent animo. Succurrit
q̄ grauem habeas aduersarium, succurrat e regione, q̄ præ-
sentem habeas opitulatorē. Innumerabiles aduersum te, sed
qui pro te stat, vnus plus potest omnibus. Si deus pro nobis:
quis contra nos? Si ille sustinet, quis deiciet. Tu modo victo-
riæ votum toto pectore concipe. In mentem veniat, non tibi
cum integro hoste rem esse, sed cum eo, qui iam olim fractus,
fusus, exutus atq; a deo triūphatus sit a nobis, sed in Christo
capite nostro, a quo proculdubio vicissim vincet, & in nobis.
Tu modo cura vt sis in corpore, & omnia poteris in capite /
In teipso quidem nimis es imbecillis, in illo nihil non vales.
Proinde ne anceps quidē est nostri Martis exitus, propterea
quod neutiq̄ a fortuna pēdeat victoria, sed ea omnis in manu
sita sit dei, ac per eum nostris quoq; in manibus. Nemo hic nō
vicit, nisi qui vincere noluit. Auxiliatoris benignitas nulli de-
fuit vnq̄, si caueris, ne benignitati illius desis ipse: vicisti. Pro
te pugnabit, & liberalitatem suam tibi pro merito imputabit.
Victoriam omnem illi feras acceptam oportet, qui primus &
solus a peccato immunis, peccati tyrannidem oppressit, verū
ea tibi non sine tua continget industria. Nam qui dixit, confi-
dite, quia ego vici mūdum magno te vult animo esse, non se-
curo. Ita demum per illum vincem⁹, si illius exemplo pugna-
bimus. Quare sic inter Scyllam Charybdimq; mediū quidā
cursus est obtinendus, vt neq; diuina gratia fretus, securius a-
gas atq; solutius, neq; belli difficultatibus exanimatus, animū
simul cum armis abijcias.

¶ De armis militiæ Christianæ.

Atq; illud in primis arbitror ad huius militiæ disciplinā perti-

B iij

Bellū Christia-
ni militis non a
fortuna pēdet
sed a deo,

Miles Christia-
nus partī diuīe
grę partim p-
prię v̄tuti inūti
deb; nec altere
sine altero suffi-
cere.

Ad Ro
man. 8

Io. 16.

nere, vt q̄ maxime cognitum meditatunq; habeas, quo potissimū armorum genere/quibus cum hostibus oporteat con-
gredi. Tum vt ea semper in expedito habeas ne quādo possit
insidiator ille versutissimus, inermem opprimere, atq; inopis-
nantem. In vestris bellis, non raro licet interquiescere, vel quū
hybernat hostis, vel quum intercedūt induciæ, Nobis donec
in hoc corpore militamus, ne digitū quidem transuersum (vt
aiunt) licet ab armis discedere. Nunq̄ non standū pro castris,
nunq̄ non excubādum, quia nunq̄ cessat hostis noster. Imo
quum tranquillus est, quū fugam, aut inducias simulat, tum
vel maxime molit̄ insidias, necq; vnq; cauti⁹ excubias oportet
agere, q̄ quū pacis speciem exhibet; nūq̄ minus trepidan-
dum, q̄ aperto Marte nos adoritur. Ergo prima cura sit, ne
inermis sit animus. Armamus corpusculū hoc, ne timeamus
licam latronis, non armabimus mentem vt in tuto sit. Armati
sunt hostes vt perdant, nos piget arma capere, ne pereamus.
Vigilant illi vt perimant nos non vigilamus/quo sumus inco-
lumes. Sed de armatura Christiana speciatim suo loco dicef.
Interim vt summatim dicam duo præcipue paranda sunt arma,
(ei cui sit cum septem illis gentibus Chanabeo, Cetheo,
Amorreo, Pherezeo, Gergezeo, Eueo, Lebuseo, hoc est cū
vniuersa vitiorum cohorte pugnandum; quorum septem ca-
pitalia potissimum numerātur) præcatio & scientia. Semper
armatos esse vult Paulus; qui sine intermissione iubet orare,
Præcatio pura in coelum subducit affectū, arcē videlicet hosti-
bus inaccessam, Scientia salutaribus opinionib⁹ cōmunit̄ intel-
lectū, ita vt neutra alteri deesse oporteat. Alteri⁹ sic altera po-
scit op̄ res, & cōiurat amicæ, illa quidē exorat, sed hec sugge-
rit quid sit orandū, vt ardēter ores, & iuxta Iacobū nihil hesi-
tās, fides spesq; præstāt, vt in noīe Iesu, i. salutaria petas, scientia
cōmonstrat. Audierūt & filij Zebedei, a Christo, nescit̄ quid
petatis. Sed oratio quidē potior, vt quæ cū deo sermones mi-
sceat, a scientia nō min⁹ necessaria tamē. Aegypto, p̄fusus, nescio
an satis tuto te tam longo tāq; difficili itineri commissurus sis;

Duo præci-
pua christia-
norū arma.

Oratio,
Scientia,

Iosue, 9
II, et, 12

I, celsa, 9

Iacobi, 1

Mathel,
20,

*Oratio præcatio pura
in coelum subducit affectū
arcē videlicet hostibus
inaccessam*

nisi duobus his ducib⁹: Mose: & Aaron, Aaron sacris p̄fect⁹,
 oratiōis gerit typū. Moses legis cognitionē significat. Sed vt
 scientiā oportet nō esse mancam, ita orationē nō cōuenit esse
 Exo. 17 ignauā. Oratiōis armis pugnat cū hostibus Moyses, sed ma-
 nibus in altum sublatis. Quas simul atq; demiserat: sit inferior
 israel. Tu fortasse cū oras, hoc modo spectas, quantum psalmo-
 rū pmurmuraris: & multiloquiū orandi virtutem arbitraris.
 Quod vitū potissimū est eorū, qui adhuc in litera sunt infan-
 tes, neq; ad spūs maturitatē adoleuerunt. Sed audi quid apud
 Capi. 6 Matheū nos doceat Christus. Orantes autē/inquiens/nolite
 multū loqui sicut ethnici faciūt, putāt em̄ quod in multiloquio
 suo exaudiāt. Nolite ergo assimilari eis. Scit em̄ pater vester
 I. ad cor. quid opus sit vobis, anteq; petatis eum. Et Paulus decē milia
 rin. 14 verborū in spiritu, hoc est oretenus, pnuncianda contēnit, prae-
 Ad ro. quinq; in sensu p̄ferendis. Moyses nullam aedebat vocem, &
 14 tamen audiebat, quid clamas ad me: Non strepitus ille labiorū
 sed ardens animi votum tanq; intentissima quepiam vox ferit
 aures diuinas. Tu igitur hoc tibi familiare facias, simul atq; in-
 gruerit hostis/vbi te relicta vitia sollicitāt, vt statim mentē cū
 certa fiducia ad cœlum erigas, vnde veniet auxilium tibi, sed
 eodem tollantur & manus. Tutissimū est pietatis officijs oc-
 cupari, vt opera tua nō ad terrena studia, sed ad Christū refe-
 rantur. Sed ne sciētiae subsidia cōtemnas, illud cōsydera. An-
 tea satis erat israhel hostem effugere, at non prius sibi fidit, vt
 Amalechiten prouocet vt cominus experiatur, q̄ esset māna
 Exo. 16 coelesti, & aqua de petra scatente refectus. His epulis confir-
 et. 17 matus, egregius ille bellator Dauid, vniterfam hostiū cohor-
 Psal. 22 tem cōtemnit. Parasti inquiens in cōspectu meo mensam, ad-
 uersus oēs qui tribulant nos. Crede mihi frater anio meo cha-
 rissime, nulla tam vehemēs hostiū impressio, id est nulla tam
 valida tentatio, quā ardens sacrarū literarū studiū nō facile re-
 tundat, nulla tam tristis aduersitas, quā nō reddat tolerabilem.
 Atqui ne videar audaculus interpret (quanq; possē me ma-
 gnis authoribus tueri) quid aptius arcanæ legis scientiam ad-
 umbrare queat, q̄ manna: p̄ncipio em̄ qd' non e terra pro-

Oratiōis typū.
 Aaron
 Scientiæ typū
 Moyses gerit

Oradi modus

Tētat⁹ ad ora-
 tionē cōfugiat,

Scientia diuine
 scripturæ q̄ sit
 necessaria.

Manna
 Aqua de petra
 Scientia sacras-
 rū scripturarū.

Māna cū theo-
 logia p̄patio.

uenit, sed coelitus depluit, discrimē vides, inter humanas & di-
uinas literas: omnis em̄ scriptura sancta, diuinitus est inspirata
oib⁹ palatis idē atq; a deo auctore, p̄fecta. Quod minutū, sermonis est humi-
sapit hoc ē qđ litas, sub verbis pene sordidis ingentia mysteria claudentis.
iuxta Iob mul- Quod cādidiū: Nulla mortaliū doctrina est, quae nō sit aliquo
tipler ē sermo nigrore erroris vitata. Sola Christi doctrina tota niuea, tota
dei, hic, p̄prietate cādida, tota sincera est. Quod rigidulū est atq; subasperū, my-
tē auctor tāgit steriū litera obrectū exprimit. Superficiē & quasi siliquā si q̄s
aduersus Co- attrectet, quid durius atq; insuauius? Non nisi tunicā Manna
letū scribens gustauerāt, qui dicebāt. Durus est hic sermo, & quis potest eū
audire? Erue sensum spiritalē iam nihil suauius, nihil succulen-

Manna, i. quid est hoc tius. Deniq; manna Hebreis sonat, quid est hoc qđ & ipsum
pulchre quadrat in diuinā scripturā, quae nihil habz ociosum,
sed ne apicem quidē, non dignū vestigatiōe, non dignū admī-
ratione, non dignū hac voce quid est hoc? Aquarū ꝑo noīe

Aqua scripturam sacram significat. scienciā diuinā legis significare, familiare est spiritui sancto, le-
gis aquas refectionis, super quas se gloriatur educatū Dauid. p̄sal. 22
legis aquas: quas sapientia deriuat in capita viarū omniū, legis Ecclesi.
flumē illud mysticū / in quod ingressus est Ezechiel vado trās 24.
sire nō poterat, legis puteos quos foderat Abraham, quos terra Ezechie
oppletos a philisteis denuo restituit Isaac, legis fontes duode- 47
cim, ad quos pagraris quadraginta mansionib⁹ / iam fatiscētes Gene.
inspirāt israelitae, legis & in euangelio puteum supra quē itis 26.
nere fessus assēdit Iesus. Legis aquas syloe ad quas idē mittit Exo. 15
caecum vt visum recipiat. Legis aquam in peluim missam ab Io. 4.
luendis ap̄loꝝ pedibus. Et ne singula recenseam, hoc signifi- Io. 9
catur, frequēs mentio est in arcanis literis: puteorū; fontium flu Io. 13
minū, qua nobis nihil aliud, q̄ mystice scripturae diligēs vesti-
gatio cōmendat. Quid em̄ aqua in terrae vānis abdita nisi my-
steriū obductū litera? Quid eadē ad scatebrā elicitā: nisi myste-
rium erutū atq; explanatū? Quod vbi ad auditorū edificatio-
nem, lōge lateq; ppagat, quid iam phibet flumen appellare?
Ergo si te totū studio scripturarū dedicabis, si in lege domini
meditaberis die ac nocte, non timebis a timore nocturno siue
diurno, sed ad omnem hostium insulsum munitus atq; exer-

citatus eris. Neq; equidē vsq; quaq; improbaueris ad hāc mi
 litā/velut tyrocinio quodā præludere in lris poetarū & philo
 sophorū gentiliū, modo modice ac p̄tate quis eas attingat,
 & quasi in transeursu arripiat, nō aut̄ immoretur, & veluti ad
 scopulos syrenæos cōsenescat. Nam ad hāc quoq; studia voc
 cat diuus Basilius adolescentulos, quos ad Christianos mores
 instituit, & ad musas reuocat Licentiū suū noster Augustin⁹.
 Neq; p̄cinitet ad amatā captiua Hieronymū. Laudatur Cy
 prianus, quod ægyptijs spolijs templū dñi locupletarū, verū
 nolūm te cū gentiliū literis gentiliū & mores haurire. Alioqui
 p̄ multa reperies & illic ad recte viuendum conducibilia, neq;
 aspernandū, qd̄ etiam ethnicus author bene monet, qñquidē
 Exo. 18 nec Moyses lethro loceri sui cōsiliū est aspernatus. Fingūt
 illę literæ vegetantq; puerile ingeniū atq; ad diuinarū scriptur
 rarū cognitionē mire præparant, ad quas ilico pedibus manib;
 busq; illotis irrumpere, pene sacrilegij genus est. Hieronym⁹
 eorū impudentiā taxat, qui modo a secularibus studijs p̄fecti,
 audent diuinas tractare scripturas, at quāto faciunt impuden
 tius, qui ne gustatis quidem illis, istuc ipsū audent. Sed vti di
 uina scriptura/nō multū habet fructus si in litera p̄sistas he
 reasq; ita non parū utilis est Homericæ Virgilianæq; poësis,
 si memineris eam totā esse allegoricā. Id quod nemo negabit,
 qui modo veterum eruditionē vel summis labijs degustarit.
 Obscenos autem poetas, suaserim omnino nō attingere, aut
 certe nō introspicere penitus, nisi forte noueris descripta ma
 gis horrere vitia, & contentione turpium, vehemētius amare
 honesta. E philosophis autem Platonicos te sequi malim.
 Propterea, quod quum plerisq; sententijs, tum ipso dicendi
 caractere q̄ proxime ad propheticam euāgelicamq; figurā
 accedūt. Breuiter omnem ethnicam literaturam delibare p̄
 fuerit, si quidē id fiat, vt dixi, & annis idoneis, & modice, tum
 cautim & cum delectu. Deinde cū sim & peregrinantis non
 habitans more: postremo: qd̄ est præcipuum: si omnia ad
 Christum referantur. Sic enim mūdīs omnia mūda sunt, quū
 ad Ti. 1. immundis contra nihil sit mundum, Neq; vicio tibi vertetur

Quaten⁹ cōue
 niat exerceri in
 literis gentiliū.
 Poetæ Theos
 logi nō aspers
 nendi sunt

Platonici imi
 tandi.
 Epilog⁹ qualis
 legēdi ethnici

li Salomonis exēplo sexaginta reginas, octoginta cōcubinas; Can, 6,
& innumerabiles sēcularis sapiētiae puellas domi alas: modo Deuto
diutina sapientia/præter cæteras sit vnica tua, formosa tua, co- z 1
lumba tua. Et israhelites amat alienigenā barbarāq; forma ca- Osee, 1,
ptus, sed capillis derasis vnguibus præfectis, ex allophila facit

Quid sit consperso viuere.

Sacra scriptura non debet a peccatoribus tractari.

Qui potissimū theologiam ad bonam mentē cōducant.

nō sibi, sed dño Sabaoth, sanctūq; ppheta stuprū, dominicam Exo, 12
auget familiā. Hebrei postea q̄ Aegyptū relinquerēt, aliquā Exo, 16
diu cōsperfo viuebāt, sed hic cibus temporarius erat, neq; ad z reg, 6
tantā pfectionē poterat suppetere. Ergo eo mox fastidito, ad Mat, 5,
manna quantū potest, pperandum coelestis sapientiae, quæ te Io, z, rin, ad 8, lo,
affatim alet animabitq; donec ppositi victor puenias ad pal-
mas illas, præmij/nunq; desituri. Sed interim etiam atq; eiam
memineris, nō oportere nisi lotis manibus. i. summa animi pu-
ritate tractari diuinas lras: ne tibi antidotus tuo vicio vertatur
in venenū: & manna tibi putrescat, nisi in viscera affectus tra-
ieceris. eueniat aut quod illi Ozee qui nō veritus est arca nu-
tati pphanas admoliri man⁹, & improbū officū subita morte
luit. Primū est, vt de eis literis digna sentias. Oracula mera (vt
sunt) esse puta de diuinæ mentis adyto pfecta. Afflari te nu-
mine, affici, rapi, transfigurari ineffabili modo senties, si religi-
ose, si cū veneratione, si humiliter adieris. Videbis sponsi beati
delicias, videbis opes diuissimi Salomonis, videbis abditos the-
sauros æterne sapientiae: sed caue improbe irrumpas in cons-
pue, humile est ostiū, vide ne capite impingas ac resillas. Sic
porro existima, nihil tam verum esse, eorum quæ vides oculis,
quæ manibus contrectas: q̄ quæ ibi legis. Vt coelum, vt
terra intereant, certe de verbis diuinis ne vnum quidem Iota
aut apiculus interiturus est, quin omnia fiant: Vt mentiantur/
vt errent homines, veritas dei, neq; fallit, neq; fallit. Ex inter-
pretibus diuinæ scripturæ eos potissimum delige: qui a litera
q̄ maxime recedunt. Cuiusmodi sunt imprimis post Paulum
Origenes: Ambrosius: Hieronymus: Augustinus. Video enim
neotericos Theologos literæ nūmum libenter inhære-
re: & captiosius quibusdam argutis magis: q̄ seruendis myste-

ad Ro. 7. ifra. 26
 rurs operā dare: quasi vero nō vere dixerit Paulus / legē nrām spiritalē esse. Audiui nōnullos: q sibi vsq; adeo hūanis illis cōmentaciūculis placebāt: vt veterū interpretamēta pene p somnijs cōtēnerēt: tantūq; illis fiduciā Scotus faciebat: vt ne lectis quidē vnq; sacris lris: se tū absolutos theologos putarēt. Qui etiā si argutissima dicāt: an spūsancto digna dixerint alior; esto iudiciū: Tu si maus spū esse vegetior: q; ad cōtentionē instruētior: si saginā anime queris: magis q; ingenij pruritū, veteres potissimū euolue, quorū & pietas spectatior: & eruditio vberior: antiquiorq; & oratio / necq; ieiunia / necq; sordida: & interpretatio sacris mysterijs accōmodatior. Neq; vero hoc dixerim qd' neotericos contemnā: sed qd' vtiliora pferam; tuocq; pposito cōducibilia. Habet autē spūs ille diuinus suā quandā linguā: suasq; figuras: que tibi sunt in primis diligēti obseruatōe cognoscendē. Balbutit nobis diuina sapientia: & veluti mater quæpiā officiosa ad nostrā infantā voces accōmodat. Lac porrigit infantulis in Christo: bolus infirmis: tu x̄o festina adolescere & ad solidū ppera cibū. Demittit illa sese ad tuā humilitatē: at tu cōtra ad illius sublimitatē assurge. Monstri simile est semp infantē esse: nimis ignauū: non desinere infirmū. Magis sapient magis pascet: vnus versiculi meditatio: si rupta siliqua medullam erueris, q; vniuersum psalteriū ad literā tantū decātātū. Quod quidē ego hoc diligētius admoneo: quod re ipsa cognitū habēā: errorē hunc non vulgi modo animos passim occupasse: sed & eorū qui vestitu & nomine pfectā religionē pntent: vt putent summā pietatē hac vna in re sitā: si q; plurimū psalmor; vix etiā ad literā intellectorū quotidie pceuseāt, neq; aliud in causa esse iudico: monasticā pietatē sic vbiq; fringere: languere: euanescere: q; quod in litera cōsenescunt: neq; ad spiritalē scripturarū cognitionem elaborant. Neq; audiunt Christum in euangelio clamantē. Caro non pdest quicq; spiritus est: qui viuificat: non Paulum magistro astruentē: litera occidit: spiritus est qui viuificat. Et scimus quoniam lex spiritalis: non carnalis. Et spiritalibus spiritalia comparanda. Olim in monte: nunc in spiritu vult adorari pater spiritū. Quancq;

Theologi veteres neoterici pferendi.

Orādī abusus.

Religionis inclinatio vnde puenit.

C

Orantes & nō intelligentes haud aspernor eorū imbecillitatē, qui mētis inopia (quod vnū possunt) faciūt, mysticos psalmos simplici puraq; fide, pnunciātes. Imo quēadmodū in p̄camīnib⁹ magicis voces quaedā ne ab ijs quidē qui eas pnūciant intellectae, efficaces tamē esse credunt, ita diuina verba, quantū parū cognita, tamē p̄desse credendū est ijs/a quibus sincera fide puroq; affectu vel dicunt, vel audiunt. Angelosq; qui adsunt atq; intelligunt, ad opem ferendā inuitari. Neq; vero Paulus cōtemnit eos q; spū p̄fallunt, vel qui linguis loquunt, sed ad sectanda charismata meliora hortat. Ad quae si cui nō cōtigit eniti, vicio nō animi sed naturae, certe non obstrepatis, qui potiora conantur. Et iuxta Pauli vocē/qui manducat, nō manducantē nō spernat, & qui nō manducat, manducantē nō iudicat. Te vero qui ingenio tam felici preditus es, omnino nolo in sterili s̄ra lentum esse, sed ad recōditiora mysteria festinare, & in p̄bū conatum industria, crebris precibus adiuuare, donec aperiat tibi librū septē signaculis obsignatū, is qui habet clauē Dauid, q; claudir, & nemo aperit, arcana patris, quae nemo nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Sed quo nam nostra delabitur oratio? Propositū erat, vt tibi vitae nō studiū formā p̄scribere mus. Verū huc deflexim⁹, dum tibi conamur officinā idoneā cōmonstrare, vnde debeas/nouae militiae tuae noua arma petere. Ergo vt ad institutum reuertamur, si ex libris gentilium optima quaeq; decerpseris, atq; apiculae exemplo p̄ oēs veterē hortulos circūuolitans, praeteritis venenis/ succū modo salutarē ac generosum exfluxeris, animū tuū/ad cōmunē quidem vitam, quā Eticā vocant, reddideris nō Paulo armatiore. Sūt enim p̄fecto & illorū Palladi sua quaedā arma neutiq; contēnenda Christi autē esse puta, q; quid v̄sc̄p; veri offenderis Verge diuina illa & (vt poete loquunt) Vulcania panoplia, nullo telo violabilis, non nisi ex arcanarū literarū armamētario depromitur. In quo Dauid noster imperator, vniuersum bellū apparatū suis militib⁹ reposuit, quibus cominus aminuscq; pugnet cū prapuciatis Philisteis. His armis neq; Achilles Homeric⁹ tectus erat, & si fingit, neq; Aeneas Virgilianus, quorū alter

Epilogus de legendis gentiliū libris.

Panoplia graece latine dicitur Armatura.

1. ad cor
rin. 13.

ad Ro.
14

Apoc.
Apoc. v
Mat. 11.

ira, alter amore, tam turpiter vincebat. Neq; absurde dictum, qd' ea nō in humanis officinis excudunt, sed in ea q̄ Vulcano est cū Minerua cōmunis. Nā Mineruā artibus atq; ingenijs Vulcanū igni p̄ficiūt deorū figuli poete. Id qd' ego tū demū vere fieri existimo, quū videlicet honestis artib⁹ excultū inge-

Poete deorū figuli

1. Regū 17. iſcias oportet, quæ magis oneri sunt q̄ vsui, & cū Goliad congressurū Dauid/grauiat nō iuuat Deinde de ripa torrētis mystica scripturæ, gncq; colligas lapillulos (quæ forte quinq; sūt ȳba Pauli, q̄ loquit in sensu) postremo fundibula dextrā ar-

Arma, Saulis.

Dauidis cōtra Goliath preliū mysticum

1. ad cor. 14. mes. His demū armis p̄sternit vnicus ille n̄ hostis supbia p̄ Sathanas. Quē & caput nostrū Christus iesus, quō tandē deuicē: Nōne quū tētanti diuinæ scripturæ ȳbis respōdet, quasi

Quicq; lapilli.

Mat. 4. Sapiē. 5. petitis de torrēte lapillis frontē inimici percussit: Vis autē audire Christianæ Palladis arma: Et accipiet (inquit) armaturā zelus illius, & armabit creaturā ad vltionē inimicorū. Induet p̄ thos

Esa. 59. race iustitiā, & accipiet p̄ galea iudiciū certū: Sumet scutū inexpugnabile æquitatē, acuet autē diram irā in lanceā. Legis &

Armaturę diuinę enumeratio

2. ad cor. 10. apud Esaiā: Indutus est iustitiā vt lorica: & galea salutis in capite eius. Indut⁹ est vestimētis vltiōis, & opert⁹ est quasi palio zeli. Iam si libet Pauli nō instrēni ducis adire promptariū

nimirū inuenies & illic arma nostræ militiæ nō carnalia, s; potētia deo, ad destructionē munitionū, cogitatioēs destructes, & oēm altitudinē extollentē se aduersus scientiā dei. Inuenies

armaturā dei, q̄ possis resistere i die malo: inuenies arma iusticie a dextris & a sinistris, iuenies laterē munimētū ȳitatē, & lorica iustitiæ, scutū fidei, in q̄ possis vniversa maligni tela ignea extingere. Inuenies & galeā salutis & gladiū spūs, qd' est ȳbū dei. Quib⁹ oīmbus si quis erit diligēter tectus atq; munitus, is

deinde poterit animosam illā Pauli vocē intrepidus emittere. Quis ergo nos sepabit a charitate Christi: Tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an p̄secutio, an gladius: vide quātos hostes/ q̄ oīmbus formidatos, ipse p̄ nihilo ducat. Sed audi quiddā etiā fortius, Nā sequit, S; in his oibus

ad ro. 8. ducat. Sed audi quiddā etiā fortius, Nā sequit, S; in his oibus

superam? ppter eū qui dilexit nos. Certū sum em̄: quia neq̄
mors: neq̄ vita: neq̄ angeli: neq̄ principatū: neq̄ virtutes: neq̄
instantia: neq̄ fortitudo neq̄ altitudo: neq̄ pfundū: neq̄ crea
tura alia: poterit nos separare a charitate dei: q̄ est in Christo
Iesu. O foelicē fiducia: quā p̄stāt Paulo. i. pusillo homini arma
lucis: qui se etiā p̄iectamentū huius mūdi appellat. Talis igit̄
armaturæ vim, sacrae literæ tibi suppeditebūt, si toto pectore
in eis versaberis: ita vt n̄ris monitis nihil sit opus futurū. Sed
quoniā tu ita vis: ne tibi non morigeri fuisse videamur: enchi
ridion hoc est pugiunculū modo quendā excudimus: quem
nunq̄ de manu deponas: ne in cōuiuio quidē, aut in cubiculo
vt etiā si q̄n cogaris in huius mūdi negotijs peregrinari, iustāq̄
istā armaturā grauaberj circūferre: nō cōmittas t̄: vt vllō mo
mento insidiator ille opprimat te prorsus exarmatū: saltēq̄ nō
pigeat hūc gladiolū tecū habere: q̄ neq̄ onerosus erit gestatu:
neq̄ inutilis ad tutelā. Est em̄ ppusillus: quo t̄ si adhibita fidei
parmula, scite vterj: facile sustinebis tumultuariū hostis assultū
ne qd̄ lethale vulnus accipias. Sed iam tempus est: vt vtēdi ra
tionē quandā experiamur tradere: quā si tu diligēter ad exer
citationē accōmodabis, fore confido: vt te victorē impator n̄
Christus ex hoc p̄sidio in suā ciuitatē Hierusalem transferat
ouantē: vbi nullus omnino belli tumultus: sed pax immortalis:
ac p̄fecta trāquillitas: quū interim oīs spes salutis i ferro sita sit.

Parma scutū ē
pediū hic par
mula diminu
tuum.

Pacis cōmen
datio.

Stulticia col
luxies viciorū.
a christiāis ma
licia dicit̄

¶ Caput esse sapientiæ: vt temetipsum noris:
deq̄ duplici sapientiā falsa & vera.
¶ Pax igit̄ summū illud est bonū: ad quā oīa sua studia/mūdi
quoq̄ amatores referūt: sed falsam/vt dicit̄ est. Eandē & phi
losophi suorū dogmatū sectatorib⁹ falso polliceban̄. Christi⁹
enim vnus eam donat: quā mundus nō pōt dare. Ad hanc p̄
ueniēdi vna ratio est: si cū nobis ipsis bellū geram⁹, si cū vicijs
nostris acriter depugnemus. Cum his enim hostibus implaca
bili odio dissidet de⁹ pax nostra: quū natura sit virtus ipsa: vir
tutūq̄ oīm parēs & author. Atq̄ ex oīm viciorū genere con
tracta colluētis: a Stoicis fortissimis assertorib⁹ virtutis: Stulticia
vocat̄: in nostris literis malicia dicit̄. Itidē vt omnibus suis

I. ad cor
rin. 4

Io. 14.